

ԼՐԱԳԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼՆ

ՌԱՅՆՈՐԳԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ամբողջ 24րդ չրջանի բաժնորդագրին է 20 Փրանգ.
Համար 10 Փրանգ. Վարդի է նաև բաժ-
նորդագրուիլ քանի ամսի համար որ ուզուի, ամէն մէկ ամսա-
նոց 2 Փր. (Պարսկաստանի համար 4 Փր.) հաշուելով: Նամակ և
բարձրագէտ է զրկել այս հասցենով. M. PORTOUKALIAN
Directeur du journal Arménia
MARSEILLE (France)

ԻՂ ՏԱՐԻ

ԹԻԻ 5

1908 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2 ԴԷ

(2. 8. Օրոշուած 20)

ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

Թարգմանութիւնը, եթէ հարկ համարի, համաօտեւելու և կամ
մասնաժողովին կը հրապարակէ իրեն զրկուած գրութիւնները: ար-
տաւոր չէ վերագործունել հրապարակուած ձեռագիրները:
Ծանուցումներ կը ընդունուին հայերէն և ֆրանսերէն լեզուով:
Ծանուցման 1 միջկգիրը 1 սանդիկարժէ. 1 գիրքը 2 սանդիկարժէ:
Les annonces, en français et en arménien, sont reçues aux bureaux de la
Rédaction: Rue Beaumont, 9.

ԲՈՎԱՆ ԴԱՅՈՒԹԻՒՆ

Ամեն. Տ. Մարտիկոս Արքեպիսկոպոս
Վերադարձի 4. Պոլսի վերադարձը. —
Երկրամիջի կարողիկոսական ընտրութիւ-
նը. — Հեռագրի մասին. — Օսմ. Սահ-
մարտիկոսական տօնը Մանգիստրի մէջ եւ
Ֆեր. Առաջնորդին խօսած ճառը. —
Պոլսի Սապահիտտիկի 4. Պոլսի վերա-
դարձը Մարտիկոս վրայով. — Լեւոն 4.
Պոլսի կերպար. — Հայերի յիմերիկա. —
Համակ թիւրքիական (4. Պոլսի). —
Մանուկներ:

ԱՄԵՆ. Տ. ՄԱՏԹԵՈՍ

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԻԶՄԻՐԼԵԱՆԻ
Կ. ՊՈԼԻՍ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ

Թիւրքիայի Հայերի մեծ Աքորա-
նի, Կ. Պոլսի «Երկրամիջի պատրի-
արքային, Երուսաղէմի վանքին մէջ 12
քարտէսներէ ի վեր սպասելէ յետոյ Ար-
քեպիսկոպոսական և Ազատութեան հրեղէն
լրագրի երկման որ իրեն առաջնորդէր
գլխի Կ. Պոլսի վերադարձնալու, վեր-
ադարձը 13/26ի երեկոյին մայ-
րաքաղաքն իր վառաւոր մուտքը՝
տոնահանգէս մ'եղաւ Թիւրքիայի մէջ
Ազատութեան, Հաւասարութեան և
Արդարութեան սկզբունքներ յաղ-
թանակին համար: Երուսաղէմէն ըս-
կանով մինչև Կ. Պոլսի, Նորին Սըր-
բազմութեան հանդիպած ամէն տեղե-
րը, ոգևորութեան և խանդավառ ըն-
դունելութեան անօրինակ ցոյցեր ե-
ղած են: Չմիանայնեբը մանաւանդ,
իրենց սովորութեան համեմատ, միւս-
ները գերազանցած են իրենց չքեղ,
կանոնաւոր և ամէնքին հիացում
գրաւող կարգաւարտքերով: Չմի-
ան 4 շոգենաներով, որոնց մէջ
նազաճունների խումբեր ալ կային,
զիմարած են Փրանսական Մէսա-
ժերի ընկ. Նիմէր շոգենաւին, որ իզ-
միւրեան Սրբազանը կը բերէր, և ու-
րախութեան ցոյցերով անոր առաջ-
նորդած են դէպի նաւամատոյց: Երբ
«Նիմէր» խաբիսն նետած է, զիմա-
րազները հոն երթալով իզմիւրեան
Սրբազանը հրաւիրած են իրենց վո-
րիկ «Օսմանիէ» շոգենաւը, Երկու-
շոգենաներին մէջ ուղերձներ կար-
դացուած և փոխադարձ բանախօսու-
թիւններ եղած են: Արդէն երեկոյ
եղած էր երբ իզմիւրեան Սրբազանը
իզմիւր կիջնէր, Թէ՛ Հայերի և Թէ՛
Թիւրքերի կողմէն իրեն եղած խան-

դավառ ընդունելութիւնը նկարագ-
րել չթշլատերեր մեզ Արմենիայի
փոքր ծաւալը. անոր մանրամասնկա-
րագրութիւններով լցուած են Կ.
Պոլսի օրաթերթերը և Չմիւրեան «Ա-
րեւելեան Մամուլը»: Գաղափար մը
տուած լինելու համար սաչափ միայն
ըսենք Թէ Յոյներն անգամ որոնք
130,000 հոգի կը հաշուուին Չմիւրեան
մէջ, այսինքն Հայերի զբէթէ տասնա-
պատիկը, այսպիսի փառաւոր ընդու-
նելութեան ցոյց մը չկրցան կազմա-
կերպել Յունաստանի գահաժառան-
գին համար եւր Չմիւրեան այցելեց:
Չմիւրեան կուսակալ Բեռնի փաշան այ-
ցելութեան եկած է առաջնորդարան
և սեղանակից գտնուած է ի պատիւ
իզմիւրեանի տրուած չքեղ ճաշերոյ-
թիւն, ինչպէս և կ'ստաւարչական բարձ-
րաստիճան ուրիշ շատ մը պաշտօնեայ-
ներ: Այս առաջին անգամ եղած է
Չմիւրեան մէջ որ կուսակալ մը աճեմաբ
այցելութեան գայ Հայերի առաջ-
նորդարանը: Սեղանին վրայ պատշա-
ճութեան համեմատ զանազան բաժա-
կաններ արտասանուած են, որոնց
խանդավառ ոգևորութեամբ արձա-
գանդ տրուած է: Հետեւեալ օր իզ-
միւրեան Սրբազան հանդիսաւորա-
պէս մեկնած է Չմիւրեան: Դարգա-
նէլի առջև, Դարգանէլցիներէն պատ-
գամաւորութիւն մ'եկած է յատկա-
պէս վարձուած շոգենաւով մը: Հոն
«Նիմէր»ի մէջ մտած են Կ. Պոլսէն
զիմարեւել եկած Տ. Մուշեղ եպիսկո-
պոս Սերոբեան և Տիւրք Տօգթ. Տաղա-
ւարեան:

Իսկ իզմիւրեանի Կ. Պոլսի մուտքն
արքայաւայել զիմարութեան հան-
դէսի մը կերպարանքն առած է: Կ.
Պոլսի Հայեր իզմիւրեան Սրբազա-
նին զիմարեւել գնացած են 25 շոգե-
նաներով որոնք «Նիմէր» շոգենաւը
չըլապատած, պատկառելի նաւա-
տորմիւր մը պէս փառաւոր մուտք մը
գործած են Սարայ Պուրնուէն Կ. Պոլ-
սի նաւահանգիստը: «Նիմէր» շոգենա-
ւին մէջ կը գտնուէր և ուրիշ բարձ-
րաստիճան աքսորական մը, Բիզա-
փաշան, որ այժմ պատերազմական
նախարար նշանակուած Կ. Պոլսի կը
վերադառնար իր աքսորաւայել:
Թիւրք զինուորականութեան կողմէն
4-5 շոգենակցիներ զիմարեւել ե-

կած էին պատերազմական նոր նա-
խարարին: Եւ այդ չքեղ նաւատորմիւր
Երուսղի կայսերական պալատին առ-
ջէն անցնելով, Հայերի, Թիւրքերի և
նոյն իսկ Թիւրքահայերի, որոնք ի-
րենց համար յատկապէս շոգենաւ մը
վարձելով գնացած էին ծափահարել
իզմիւրեան Սրբազանի և Բիզա փա-
շաի վերադարձին համար, միաձայն
ոգևորութեան աղաղակներով եկած է
Կ. Պոլսի քարաւիլին առջև, ուր խան-
ւած հարիւր հազարաւորներ բազմու-
թիւնը անկարագրելի խանդավառ
ցոյց մ'ըրած է Նորին Սրբազնու-
թեան, որ իրեն յատկացուած կառքը
նստելով երբ գնացած է հանգիւն-
դու մզափուռի պատրիարքարանին կից
Երուսաղէմատունը, արդէն մուծը կո-
խած և զիջեւած էր:

ԻԶՄԻՐԼԵԱՆԻ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒՆԸ
ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Թիւրքիայի Ազգ. կեդրոնական
վարչութեան խառն. Ժողովը նկատի
առնելով որ կաթողիկոսական ընտ-
րութեան ժամանակը մօտեցած է և
տակաւին հրաւիրագրիւնը չեն հա-
սած, որոշեց է այս նկատմամբ հեռա-
գրով հարցում ուղղել կաթողիկոսա-
կան Տեղապահին և միւսին ժամանակ
դիմել Կ. Պոլսի առաջնական դեպքանա-
պետին. իսկ եթէ այդ չի լուսնիւր ան-
պատասխան մնան, այդ ժամանակ
Թիւրքիայի արտաքին գործերի նա-
խարարին միջոցով դիմել Ռուսիայի
արտաքին գործերի նախարարու-
թեան, ստանալու հաւալ այդ յսպա-
ղած հրաւիրագրիւնները:

ՀՅՈՒՈՒԷՆ ՈՒ ՄՕՏԷՆ
ՄԵՐ ԳԵՐԿԱՅ ԿԵԱՅՔԻՆ

Ամենէն էական կէտը մեր ներկայ
կեանքին՝ Թիւրքիայ Սահմանադրութեան
չնորհուիլը է: Եւ ես չպիտի փափաքէի
Արմենիայի 24րդ տարեշրջանին վերսկիւ
դուրս այս խորագրին տակ ուրիշ նիւթով
մը քան Սահմանադրութեան կենսական
խնդրով, որուն ամէն մէկ քայլափոխին՝
կրնամ ըսել Թէ՛ համայն աշխարհի տէ-
րութիւններ անձկութիւնով հանդիսա-
տես կը լինին:
«Հիւսնդ մարդը» վրդապէս կրնայ իւր
«վերջի դառնագոյն դիւրահատը», որով
հետեւ երբ ժողովուրդի ստիպումով ը-
րաւ ինչ որ շնորհեց, անկա ալ ևս ետ
դառնալու ճանքան գտած է. Թէ՛ և կը

հաւատանք շատերուն հետ որ Սուլթան
Համիդ ինքն իսկ չպիտի փոճէ ետ առ-
նել, խնայելու համար իւր հարազատ
ժողովուրդին (հայ և Թիւրք) աղստու-
թեան նոր նախասկիւթիւն մը, որու
յիշատակին, ինչպէս Օսմանեան կայսրու-
թեան ընդդիմադիր տարրերու փոկիւրէի
վերջին նիստին մէջ՝ «յոսկայս խորին
համակուծիւն և յաղթանք յայտնուած
էր կռուի դաշտին վրայ ինկնող քաջերին
համար», նայեալ Ռէթաի եկեղեցիին
մէջ օգոստ. 13ն կատարուեցաւ հանդի-
սաւոր արարողութիւն մը. հայկական
Յանձնախումբի հրաւիրածը և կրտա-
սարգ Թորքեթու մասնակցութեամբ, ո-
րովք Արքեպիսկոպոսներու և քահանայե-
րու առաջնորդութեամբ խմբիւ կալմած
քաշի են գնուող սպիտակ սուրճախոթ միւր
հետ, որ սեռուիլէ մը ի վեր տրեւելուած
աղստուծեան հայկական եղանակներ
նազակով յառաջադրու է: Այս, այս և
այսօրինակ ելքայական անկողիլ ար-
տայայտութեան հանդիսատես լինելով
կենթադրեմք Թէ՛ Սուլթանը չպիտի ուզէ
փոքր մընել Սահմանադրութիւնն ետ
առնելու համար: Եւ այս, հաստատու-
ւած իրողութիւն մէջ Թէ՛ Ռուսիայի ո-
րոշումներէ մին ալ է Սուլթան Համիդի
գահընկեցութիւնը, Սահմանադրութեան
ապահովութեան նպատակով:

Աւհուռ չէ՛ այն օրը, երբ մենք փո-
խանակ օտարութեան այս հեռաւոր ա-
փերուն վրայ նստած, օտար մասուէն
լուրեր քաշելով զմեզ միջիմարեւել, որ
հազիւ մէկ տասներորդն է հոն պատա-
հաներուն, բուն մայր հայրենիքին մէջ
վերադառնալով աճեմաբ աճին ախնա-
տես պիտի լինիք սահմանադրական
Թիւրքիայ աղստական քայլերուն...
* * *
Եւ սակայն ինչ անուն տանք հնչա-
կեանութեան, հայութեան այդ երդնեալ
oppositionին (ընդդիմադրութիւն), որ
իւր դաւանած սօցիալական սկզբունքնե-
րուն դաւանանելու գնով, այսօր դառն
ատելութիւն մը կը սնուցանէ Եւրոպա-
սարգ Թուրքերու շինիլ գործունէու-
թեան մասնաւորաբար, իսկ «ընդդիմա-
դիր տարրերու համեմատութեան» դէմ
ընդհանրաբար: Թէ՛ և մէկ մասը,
ստունց «Ազգ»ականները, կերելի Թէ՛
մինչև ատիճան մը աղղուեցաւ աղստա-
հայ մամուլէն երբ ետեւէ ետեւ հոս հա-
սուցան «ազատութեան արշալոյսին» ա-
ւետիսը, իսկ միւս և մեծագոյն մասը,
կը Թուրքի Թէ՛ չպիտի աղղուի ոչ Պոլսա-
հայ մամուլէն և ոչ ալ Արմենիայի փոր-
ձառական և համոզիւր բացատրութիւն-
ներէն: Մենք գիտենք պատճառը և
իրաւ ալ կը մեղքեանք իրենց. խեղճերու
հացի ճանքան կտրուեցաւ Սահմանադրու-
թեան գործադրութիւնով. ալ ևս ինչ
անունով կարող պիտի լինի բռնաւալ

Հայ կղերին, հայ հարուստին և հայ
քրաքէտին վրայ, քանի որ հայրենիքն
ապահովուած է ինք իւր մէջ, միացեալ
Օսմանեան Վայրուժեան մէկ մասը մնա-
լով, ուր իրեն ազգ, անտարակոյս, աւե-
լի ապահով պիտի ապրի՝ քան... հա-
մայնացած տիեզերական ազգութեան մը
մէջ:

* *

Ու ձեզի կը դառնամ պահ մը, ո՛վ իմ
յարգելի հայրենակիցներ, դո՛ւք որ
բռնութեան շղթայներուն տակ կաշկան-
քուած տառապեցաք անհատնում տա-
րիներ, փոխանակ դասալքի մը պէս հե-
ռանալու, որուն, աւա՛ղ, անձամբ անձին
կ'զգամ կսկծեցուցի՜ր դառնութիւնը,
պի՛նք փառեցաք ձեր ծննդավայրին, յա-
մառօրէն շարունակելով ձեր պայքարը
բռնութեան դէմ, դո՛ւք որ ձգախէժի
մ'առաձգութեամբ ամէն ձեռք մտաք մին-
չև տգիտութեան փոշիներուն թօթափի-
լը համերկրացի եղբայրներու աչքերէն,
և այսօր իսկ ամենայն արժանիքով կը
վայելէք ու կը տօ՛նէք ազատութեան ար-
շաղթը մեր համերկրացի եղբայրներուն
հետ, փոխադարձ գիրկընդխառնումով
մը կը համբուրուիք ձեր ազգականներուն
ու եղբայրակիցներուն հետ՝ Ազատու-
թեան անպարագիծ սիրով արբիւս,
դո՛ւք այսօր արժանի էք ամէն յարգան-
քի ու գնահատանքի, որովհետեւ դո՛ւք
հո՛ն մնալով պահեցիք մեր Հայրենիքը և
ազատեցիք զայն մահազոտ անդամահա-
տութենէ մը...:

Անկեղծիկ նախանձ մը կը տածեմ ձեզ
հանդէպ, դուրի մնացած լինելուս համար
ձեր վայելած փառքէն, գինովութենէն:
Տրտում և լքուած, Սղախեանի արեւմ
տեան ակերտուն վրայ առանձնացած խը-
ցիկէս այս սողնիւր գրեւով միայն կը կա-
րողանամ երիտասարդական եռանդին
զօրութիւնն հասցունել ձեզ և միանալ
ձեզի հետ բացազանչելով:

Կեցցէ՛ Համերկայութիւնն ազգերուն՝
ցարգ անմիաբան:

Կեցցէ՛ Միութիւնն Յեղափոխական ոյ
ժերուն:

Կեցցէ՛, կեցցէ՛ յաւէտ երկնապարզ և
Ազատութիւն:

Ուէսդ Հօսիօքն, Ն. Ճ.

ՅԱՃԱՏ

ՕՍԹ. ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԸ ՄԱՆՁԵՄԴԼՐԻ ՄԷՋ

Մանգեղաբէն կը գրեն մեզ.

Օսմ. Սահմանադրութեան հաստա-
տութեան առթիւ Թուրք-Հայկական
մեծ հանգիստութիւն մը տեղի ունեցաւ
օգոստ. 24, երկուշաբթի, տեղիս ա-
մենէն փառաւոր պանդոկին Միտ-
յանտ Հօրէի մէջ, նախագահութեամբ
Եւրոպայի Սահմանադր. Գեր. Գէորգ
Եպ. Իւթիւնեանի:

Ճաշարահին ճակատն Օսմ. և Անգլ-
գործակներով զարդարեալ էր, որոնց
մէջ սկիզբով գիրքով կը տեսնուէին
Ազատութիւն, Հաւասարութիւն և
Եղբայրութիւն բառերն:

Ժամը 1ին սկսաւ ճաշկերոյթն. նա-
խագահին աջ կողմը նստած էին Լօն-
տօնի Օսմ. դեսպանին կողմէ յատկա-
պէս եկած ձեկատ պէյ՝ Օսմ. ընդհ-
հիւպատոսն Լօնտօնի, և Յունաց ու
Պարսից հիւպատոսն Հաճօրու խան,
և ձախ կողմն Լիվրբուրի օսմ. հիւպա-
տոսէն վէր պէյ և Սէլանիկի առաջնա-
կարգ վաճառական Բաթիմ էֆէնդի:
Անգլոսակիցներ թիւն հարիւրէն աւե-
լի էր, ընդհանրապէս հայ և թուրք
վաճառականներ, որոնց ոմանք Լիվրբ-

բուրն եկած էին: Ճաշի ժամանակ
նաւագածուաց խումբը ընտիր կտոր-
ներ կը դարնէր:

Երբ կարգն ճառախօսութեան և-
կաւ, նուագածուաց խումբն սկսաւ
երգել Մարշալէյէզն. ամբողջ հանգի-
սականք միաբերան ձայնակցեցան այն-
պիսի կանոնաւորութեամբ՝ որ կարծես
առաջուց յատուկ վարժութիւն բրած
ըլլային: Համակրանաց բուռն ծափե-
րով ողջունուեցաւ և կրկնուեցաւ
Փրանսական այս ոգևորիչ քայլերգը:

Անմիջապէս ոտքի ելաւ Առաջնորդ-
Հայրն՝ որ ողջունելով համակրանաց
ցոյցերով, խօսեցաւ իր ճառն(1), որ
մերթ ոգևորեալ ծափերով և մերթ
հառաչանքներով ընդմիջուեցաւ. և
վերջուց բաժակ բարձրացնելով Անգ-
լիոյ խաղաղասէր Էտուարտ թագա-
ւորի համար: Աննկարագրելի խանդա-
վառութիւն մը թնդացուց սրահը և
նուագածուաց խումբն նուագեց
God save the King (Աստուած պահէ
թագաւորը) մաղթանքը՝ ներկայների
յոյժ ներդաշնակ ձայնակցութեամբ:

Հետզհետէ անգլիերէն, թուրքերէն,
և հայերէն ճառեր խօսեցան Տիարներ
Հաճօրու խան, Գ. Մնտրգլեան, Բաթիմ
էֆ. Կ. Պոլսի երբեմնի «Հայրենիք»ի
խմբագիր Յ. Շահնազար, որ խանդա-
վառ ցոյցերի առարկայ եղաւ, և Ա.
Շաքրեան ու Էնվէր պէյ: Տիար Յ.
Գամպէրեան շնորհակալութիւն յայտ-
նեց թուրքերէն ճառով մը Լօնտօնի
Օսմ. Դեսպանի ներկայացուցիչ ձեկատ
պէյին՝ որ գեղեցիկ պատասխանով մը
շնորհակալութիւններ փոխարինեց.
«Մոռնա՛նք անցեալը և ձեռք ձեռքի
տալով իրր եղբայրներ հոգ տանինք,
ըսաւ, մեր հայրենիքին յառաջդիմու-
թեան, վասն զի ընելիք շատ բաներ
կան և այլն»:

Տիար Ա. Շաքրեան վերջին բաժակն
առաջարկեց Ս. Առաջնորդին համար
համակրական խօսքերով՝ որ ջերմ ծա-
փահարութիւններով ընդունուեցաւ:
Նորին Սրբազանութիւնը փոխադարձ շը-
նորհակալութեամբ օրհնեց իւր ժողո-
վորդը, շնորհակալութիւն յայտնեց
կարգադիր մասնախմբի անդամոց, որ
արգարե ամեն հոգ տարած էին հան-
գիսի կանոնաւորութեան համար, յե-
տոյ գոհութեան մաղթանքով վերջա-
ցաւ հանդէսը:

* *

Հանդէսէն վերջ ներկայներն իրենց
շնորհակալութիւններն յայտնեցին նա-
խագահ Սրբազան Առաջնորդին իր
խօսած ճառին համար որ ազգին ըզ-
գացումներն ճշդիւ կը յայտնէր ան-
կեղծ ոճով մը, բոլորովին հեռի՝ կեղ-
ծիքէ:

Ողջախոհ ազգայիններ շատ ցաւած
էին Եւրոպայի այլ և այլ տեղեր
եղած կեղծ ցոյցերին և արտա-
սանուած ճառերին համար՝ որոնք
սուղեանին խնկարկութիւն նշանակե-
լէ ուրիշ արժէք մը չունէին:

Բարեբաղդաբար ատոնք նշանակու-
թիւն մը չեն կրնար ունենալ՝ քանի որ

(1) Այդ ճառի մէկ պատճէնը մեր
թղթակցի ձեռք անցած լինելով, ստորև
կը հրատարակենք:

Եւրոպայի Հայերի պաշտօնական ներ-
կայացուցիչն Եւրոպայի Սահմանադր. է
և անոր խօսքերն կրնան ունենալ ի-
րենց նշանակութիւնը:

Եւ ահա այս իսկ պատճառաւ անգ-
լիական մամուլն նշանակութիւն տա-
լով այս հանդէսին, ըստ կարի ընդար-
ձակօրէն նկարագրեց զայն, նկարագ-
րելով նոյն իսկ Հայոց Առաջնորդի
անձն:

Ահա ասիկ Եւրոպայի Գեր. Առաջնոր-
դին խօսած ճառը.

Սիրելի հայրենակիցներ,

Օսմանեան Սահմանադրութեան
հաստատութիւնը ուրախութեամբ լը-
ցոյց համայն Օսմանցիները, որոնք իւ-
րեւ մէկ հայրենիքի դաւաններ ջերմ
սիրով կը շնորհաւորեն զիրար: Այս
առթիւ արդէն երեք շաբաթ առաջ
գոհարանական աղօթք կատարեցինք
եկեղեցւոյ մէջ և այսօր ալ խմբուած
ենք այստեղ ուրախութեամբ տօնելու
համար օրուան մեծ դէպքը:

Երբ տակաւին Թուրքիայի մէջ
Սահմանադրութեան անունը անծա-
նօթ էր, ամէն յառաջդիմասէր Հայե-
րի իտէալն եղած էր այն: Ուստի
1840ական թուականներում ունեցանք
Դերագոյն ժողով մը և ուրիշ խոր-
հուրդներ՝ որոնցով կը կառավարուէ-
ին մեր ներքին գործերը: Յետոյ 1860
թուականին աւելի կատարեալ Սահ-
մանադրութիւն մը հաստատուելով յա-
ջողեցանք 1863ին անոր վաւերացու-
մը ձեռք բերել Օսմանեան պետու-
թենէն:

Հայոց Ազգ. Սահմանադրութիւնը
նախակարգատն եղաւ Օսմանեան
Սահմանադրութեան՝ որ հաստատուե-
ցաւ 1876ին: Բայց դժբաղդաբար խիստ
կարճ եղաւ անոր կեանքը, վասն զի
խաւարի մէջ ծնեալ խաւարտներն
մերժեցին Սահմանադրութեան փրկա-
բար լոյսը և մարեցին զայն, որպէսզի
խաւարի մէջ արձակ համարձակ գոր-
ծեն խաւարի վերաբերեալ ամէն չար
գործեր և ոճիրներ:

Եւ արգարե, այն օրէն մինչև այ-
սօր, 32 տարիներ, աշխարհի վրայ նը-
մանը չտեսնուած ահաւելի դէպքեր
իրարու յաջորդեցին, չարաշուք մեծա-
մեծներն բռնակալութիւնը չարաշա-
հութեան հետ, և ստորին արարած
ներին մոլեռանդ տգիտութիւնը աւա-
ղակութեան հետ ձեռք ձեռքի տը-
ւած, երկիրը ամենայն տիկնաւոր-
ութեան մասնեցին և կործանման առ-
գունդին եղբրքը հասուցին:

Այս դժոխային կացութեան մէ-
ջ ամենէն աւելի արգահատելին և ա-
տանելին Հայոց վիճակն էր. բնաւ
չխնայուեցաւ անոնց, բնաւ չխնայե-
ցան անոնց հաւատարմութիւնն և երկ-
րին մատուցած այնքան մեծամեծ ծա-
ւայութիւններն: Ուստի բիւրաւոր
անմեղներ խողխողեցան և նահատակ
ւեցան, և անոնց անթիւ և անհամար
ընտանիքներն ու խեղճուկ որբերը
մատնուեցան այնպիսի աներեւակային
աղէտների, զորս ճշդիւ նկարագրելու
համար պատմութիւնը բառ չգիտի
կրնալ գտնել...:

Այստեղ կը լռեմ, չեմ ուզեր որ ձեր
քանի մը վայրկեանի ուրախ տրամադ-
րութիւնն արիւնոտ յիշատակներով
փոխեմ ի դառն տրամադրութիւն. այն-
կը լռեմ, երբ մանաւանդ մեր թուրք
հայրենակիցք այսօր հաշտութեան
եղբայրութեան ձեռք կը պարզե-
մեղի՝ ըսելով. — Մոռնա՛նք ան-
ցեալը —:

Մենք ալ մեր կողմանէ անկեղծ ա-
րով կը սեղմենք այդ ձեռքը, վե-
հանձնաբար, ձեռքը մեր պէս, և
կրկնենք. — Այո՛, մոռնա՛նք անցեա-
լը —: Եւ արգէս զի անգամ մըս
Աստուած մի՛ արայցէ, չլիքող առնա-
յին, կը հրաւիրեմ զՁեզ, սիրելի հա-
րենակիցներ, որ ձեր սրտերի խորքի-
անէ՛ծք կարգաք այն քառամեղի՛, այս
արհաւիրքներով լեցուն անցեալին
անէ՛ծք անոր Սաղայէլեան հերոսն
բուն, ո՛հ, անխեղձ ըլլալ անոնց կող-
միւր անուններին հետ իրենց դժոխայի
յիշատակը:

Սիրելի հայրենակիցներ, այսօր հա-
մայն Օսմանեանք, մանաւանդ Հե-
Ազգը, արտասուաց և տրտմութեան
հովիտէն յա՛նկարծ իրենք զիրենք քի-
խաղբուած կը գտնեն ազատութեան
դրախտին մէջ՝ որ զարգարեալ է այ-
դարութիւն, հաւատարմութիւն, եղ-
բայրութիւն բուրոյ զգլխիւ ծաղիկն
բով: Օրհնեալ ըլլան յաւէտ անոնք
որոնք փրկիչ հանդիսացան հոգեվար-
հայրենիքին և բարձրացնելով ազա-
տութեան դրօշակը յաղթականօրէն
վերականգնեցին փրկարար Սահման-
ադրութիւնը:

Այդ յաղթական զրօշակը Օսմա-
նեան քաջարի բանակին է, և Օսմա-
նեան Կայսրն որ պետն է բանակին
կը խոստանայ և երդումներով կապ-
հովնէ Ազգը՝ պաշտպանել զայն թե-
ն. Վեհափառութիւնն ալ փառաջ
լայ թէ ցորչալի ինքն իւր խոստո-
վրայ հաստատ մնալ, Օսմանեան
խաբէն ալ իրեն համար աղօթող
տի մնալ:

Եւ արդ, բոլորով սրտի ցանկալ
և մաղթելով որ Սահմանադրական
թուրքիան միշտ ազատ մնալ ներքե-
ւ արտաքին նախանձութիւններով
և չար աչքերէ՛ կը մաղթեմ ջերմ
ուսմանքով որ աշխարհիս համար
սահմանադրական կառավարութեան
մայրն ու դաստիարակն հանդիսաց-
նէին Բրիտանիոյ շինարար օրինակ
առաջնորդ հանդիսանայ Օսմանեան
նորածին Սահմանադրութեան քայլե-
րուն և Անգլիոյ փառաւոր յառաջա-
գիւղութեան տալիս օր մըս ալ մեր
սիրելի հայրենիքին վրայ գալ:

Օրհնեալ ըլլալ Անգլիա, կեցցէ՛ խա-
ղաղասէր թագաւորն Էտուարտ Է.

Կեցցէ՛ Սահմանադրական թուր-
քիա:

Կեցցէ՛ Հայ Ազգը:

ԻՇԵՂԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ Կ. ՊՕԼԻՍ
ՎԵՐԱԴՈՐԵԼ ՄԱՐՍԵԼԻ ՎԵՐԱԴՈՐԵԼ

Երիտասարդ թիւրքերի լիգա
տական Նախաձեռնութեան, Ապս-
կեղբոնացման և Սահմանադրութեան
Օսմանեան Միութիւն (Ligue Otto-

...d'initiative privée de Décentra-
tion et Constitution) հուսակցու-
ման գլուխն իշխան Սապահեդդին,
...Համաժողովի քննարկին, որ իր
...Սահմանափակ փաշայի հետ
...Եւրոպա եկած էր ասկէ 10
...լի չափ առաջ, անցած հինգշաբ-
...որ իր հօր նշխարներին հետ մէկ
...կը վերադառնար Կ. Պոլիս(1)
...Սահմանափակ փաշայի, որով տեղիս Զա-
...իր բազմ ունեցան գէթ մի քանի
...մի շրջաններուն շուրջը վայել-
...իւրս իրենց ջերմ համակրութեան
...իւրին յարգանքի զգացումներն
...նրանց անհրաժեշտութիւնը
...իւր հոգիով և ոչ իսկ օսմ. ընդհ-
...հիպատոս Չիւսապէս տեղեկութիւն
...ացած էր որ կայարանն երթար
...իւրեւրու և մէկն քան ալ անցած
...հինգշաբթի օր տեղական առաւօտեան
...թիւրթիւրէն իմացան, Բարիզէն
...հասարակական հեռագիրը
...արգելով, թէ իշխան Սապահեդդին
...որ Սահմանափակ փաշայի, երեկո-
...յան ժամը 4ին ասկէ մեկնող Սենեգալ
...ղղնաւով Կ. Պոլիս պիտի տանի իր
...հօր մարմինը
...Սահմանափակ փաշայի մասնաւոր ան-
...մէջը իրենց քաղաքի երեկոյ ստացուած
...նամակէ մը տեղեկացած լինելով տե-
...ղիս հովիւ Սահմանափակ փաշայի Ս. Յովհան-
...քանային, փութացած էր իրեն մօ-
...տակայ մի քանի անձերի հետ հինգ-
...շաբթի առաւօտ երթալ երկաթուղիի
...կայարանը զիմաւորել իշխանին որ
...յատ զիմաւորելով այս անհրաժեշտ զի-
...մաւորման, իր շնորհակալութիւն
...յայտնած և քահանայն ու ներկայնե-
...րէն Տիար Արամ Թիւրքապեանը կէս-
...օրին իրեն մօտ ճաշելու հրաւիրած էր
...Սթէլ Նոյլը, ուր ինք կերթար իշխ-
...անի մի քանի ժամի համար. Օսմ-
...ընդհանուր հիւպատոսն և ուրիշ մի
...քանի անձեր որոնք շուտով իմացած
...էին Նորին Բարձրութեան Նոյլ օ-
...թեան իջած լինելը, փութացին նաև
...առանձնապէս տեսակցութեամբ ի-
...րենց յարգանքներ ու զգացումներ
...արտայայտել քահանային և Տիար Ա-
...թիւրքապեան, իշխանի հրաւերին հա-
...մատ, կէսօրի ճաշին քնացին իրեն
...մօտ, ուր սեղանին վրայ երկու կող-
...մէն խօսքեր փոխանակուեցան հայկ-
...թիւրք համերաշխութեան ու գոր-
...ծակցութեան նկատմամբ
...Ահա այստեղ կը դնենք Տիար Ա-
...րամ Թիւրքապեանի Ֆրանսերէն լեզ-
...ւով խօսած բաժակաճառը.
(1) Ինչպէս յայտնի է, Տաճար Սահ-
...ման փաշան սուլթան Համիտի բռնապե-
...տութեան դէմ բողոքելով Եւրոպա եկած
...ապստանած էր և երբ մեռաւ Պիւրք-
...միւր և Պիւրք փոխադրուի Բայջ Սահման
...փաշան բերանացի կտակած էր որ մինչև
...ապստուծութիւնը չը տիրէ Թիւրքիաի մէջ,
...իր մարմինը չտարուի այնտեղ: Հետեւ-
...պէս իշխան Սապահեդդին ընդգրկմանա-
...լով իր հօր գիւղի Կ. Պոլիս փոխադրու-
...թեան, Բարիզի Բէր-Լաշէզ գերեզմանա-
...տան ամփոփել առաւ իր զոյն: Այժմ
...որ ապստուծութիւն հրատարակեցաւ
...Թիւրքիաի մէջ, իշխան Սապահեդդին իր
...հօր կտակը կը գործադրէ, անոր մարմին-
...ը Կ. Պոլիս փոխադրելով:

Allocution adressée au Prince Sabaheddin, le 27 août, au Grand Hôtel Nvailles de Marseille.
Altesse,
Un nouveau régime libéral vient de suc-
céder à l'ancien régime autoritaire. Je ne
parlerai pas de celui-ci, qui est déjà con-
damné à mort, et à l'agonie duquel nous
assistons actuellement; c'est le nouveau
régime qui occupe toutes nos pensées et
tous nos cœurs.
Altesse, vous êtes l'un des plus vaillants
soldats de la Révolution Ottomane; vous
avez su abandonner tous les avantages
qu'aurait pu vous procurer votre haute si-
tuation; vous êtes venu ici, dans le beau
pays de France, pour travailler, sous le
drapeau tricolore, avec vos magnanimes
camarades à la résurrection de la Turquie.
Enfin! le résultat tant désiré est obtenu,
grâce à vos efforts.
Nous autres, les Arméniens, les premiè-
res victimes de la tyrannie ancienne, nous
sommes particulièrement reconnaissants
envers nos chers compatriotes, les Jeunes-
Turcs, dont vous êtes l'un des éminents
chefs, ainsi que le Docteur Sabri-Bey. Nos
cœurs battent à l'unisson; nous jetons un
voile sur le passé, nous oublions que des
mains inconscientes nous ont frappés,
mais nous espérons que les instigateurs de
tant de carnages tomberont entre les mains
de la Justice.
Altesse, Musulmans et Arméniens, sous
le nom d'Ottomans, unissons nos efforts
pour faire de la Turquie un pays libre.
Avec cette pensée, je lève mon verre à la
santé de votre Altesse, à la prospérité de
la Nation Ottomane, au cri de Vive la
Constitution!
Քահանայն իմացուցած էր տեղիս
Հայերին թէ Հայ գաղութին անունով
ժողկեպոսակ մը պիտի տարուի կէս-
օրէն յետոյ ժամ 2½ին «Մէսաթըրի»
ընկերութեան «Սէնէկալ» շոգենաւը
հանգուցնալ Տաճար Սահման փա-
շայի գաղաղին վրայ գրուելու համար:
Ուստի կանչուածները փութացած էին
ժամադրաւորը: Տեսարանը շատ
յուզիչ էր երբ «Սէնէկալ» շոգենա-
ւին մէջ իշխան Սապահեդդինի ներկա-
յացուեցաւ հայ գաղութին կողմէն իր
հօր գաղաղին համար բերուած ծաղ-
կեպոսակը: Ս. Յովհան քահանայն
Թիւրքերէն բանասիրութիւն մ'ը-
րաւ, Ս. Գիրքէն օրինակ բերելով և
Սահման փաշան նմանցունելով Սով-
սէս մարգարէին, որ իր ազգակիցնե-
րը փարաւնի բռնութենէն ազատե-
լու համար՝ անոր պալատն ու հա-
ճոյքները թողուց հեռացաւ և շատ
մը նեղութիւններին ենթարկեց զինք:
Ի վերջոյ աղօթելով որ Աստուած
ձեռնաքնքիւքսն Սահման փաշայի
հոգին իր ձեռքի վրայ բարձրացու-
նելով ընդունի երկինքի արքայու-
թեան մէջ, բարեկամութեց անոր որ-
դիին համար:
Բայց այնուհետեւ ոգևորութիւն
իր վերջին աստիճանին հասաւ երբ
գաղութիւն Հոգաբարձութեան ատե-
նապետ Տիար Յակոբ Սէլեան ֆրան-
սերէն բանասիրութիւն մ'ըրաւ, այն-
պիսի ոգևորուած և ոգևորիչ շնչով
մը, ինչպէս և առանց կեղծիքի ա-
զատական խօսքերով ու լեզուական
ընտիր ոճով, որ մագնիսացուց իրեն
քաջեց բոլոր մօտակայ գտնուողներին
ունկնդրութիւնը, որոնք Vive le prin-
ce Sabaheddin! աղաղակներով արձա-
գանգ տուին Տիար Սէլեանին: Այդ
ֆրանսերէն ճառի մէկ ամփոփումը կը
ընենք ստորեւ, գաղափար մը տուած
լինելու համար մեր ընթերցողներին,
թէ և խօսուածքն ալ աւելի կենդանու-
թիւն մը կուտայ տառերին: Իշխանը
յայտնապէս սատակ յուղուած էր,
փղկկելու չափ, Տիար Սէլեանի ազգու-

բանասիրութենէն և Հայերի այս հա-
մարական ցոյցէն. մի քանի բառերով
իր շնորհակալութիւնը յայտնեց և
ըսաւ թէ շատ զգածուած և քաջալի-
ւած է ինք, իրեն այսչափ համակիր
գործակիցներ տեսնելով, և թէ այս-
պիսի համերաշխ գործակցութենէ
ոյժ պիտի ստանայ մեր երկրի բար-
գաւաճումը:(1)
Իշխան Սապահեդդին իրեն մօտիկ
գտնուող ամէնքին ալ ձեռքերը
թովովով, հրաժեշտի ողջոյն տուաւ,
անմոռանալի քաղցր յիշատակ մը
թողլով ամէնքի սրտին մէջ: Իշխանը
գրէթէ 30 տարեկան, բարեկամ և
վերջին աստիճանի բարեկիրթ երի-
տասարդ մ'է, ժողովրդասիրական
գաղափարներով անած, այնպէս որ
զինք չճանցողը պիտի կարծէ թէ
Ֆրանսացի նշանաւոր մէկն է:
Սահման փաշայի ցոյց մ'ե-
ղաւ նաև Տօգդ. Սապրի պէյին (M.
Sabri bey), երիտասարդ թիւրք մը,
իշխանի գլխաւոր աշխատակիցներէ
մին, որ անցած տարի Բարիզի գօն-
կրէին մասնակցած էր և որ իր ազ-
նիւ ու համակրելի բնաւորութեամբ
և հմուտ ու խոհուն դատողութիւն-
ներով՝ իր խօսակցիցների մեծարան-
քը կը գրաւէր:
Սենեգալ շոգենաւի հրամատարը
capitaine Imbert այնչափ զգածուած
էր Տիար Ս. Սէլեանի բանասիրու-
թենէն որ եկաւ անոր ձեռքը սեղ-
մելով շնորհակալութիւններ ընել և
յայտնեց թէ ինք էր որ միշտ
Ֆրանսա փաշան ալ Կ. Պոլիս բերաւ:
Թէ Հայերի և Թիւրքերի այսպէս հա-
մերաշխ ուրախակցութեան ականա-
տես ու մասնակից գտնուելուն հա-
մար կը պարծենայ և թէ կը վստա-
հացունէ որ յատուկ ու սրտեռանդ
հոգածութիւն մը պիտի ընծայէ մեր
ամէնքիս սիրած ու այսչափ յարգած
իշխանի հանգստաւէտութեան, մինչև
Կ. Պոլիս հասնիլը:
Allocution prononcée par M. H. Sé-
lian, à bord du vapeur Sénégal, le
27 août 1908, à l'occasion du pas-
sage de la dépouille mortelle de Son
Altesse Damad Mahmoud Pacha.
Mon Prince, Messieurs,
La Colonie Arménienne Ottomane de
Marseille se fait un devoir et est heureuse
de venir, par sa délégation, saluer respec-
tueusement la dépouille mortelle de l'illu-
stre patriote, Son Altesse Damad Mahmoud
Pacha, et de déposer sur son cercueil l'ex-
pression de ses hommages les plus pro-
fonds et les plus émus.
Il ne m'appartient pas de dire ce que fut
Damad Mahmoud Pacha, des voix plus au-
risées et plus éloquentes le diront digne-
ment lorsque ses restes mortels feront leur
entrée triomphale dans la capitale Otto-
mane; seulement, qu'il me soit permis de
dire que, victime de son amour pour la
patrie, victime de ses idées libérales, vic-
time de son caractère indépendant, il s'est
exilé volontairement sur le sol généreux et
hospitalier de la noble France, et, aujour-
d'hui, en rendant hommage à sa noble mé-
moire, nous entendons honorer également
celle de tous ceux qui, sans distinction de
race et de religion, sont tombés pour le
même amour et pour les mêmes idées, idées
qui ont été fécondées par leur sang et qui
se sont épanouies maintenant au grand
jour de l'émancipation.
Messieurs, tout en rendant hommage
aux morts, nous avons aussi le devoir plus

impérieux de célébrer le mérite des vivants
et d'adresser notre admiration à ce Parti
réformateur qui a été vivant depuis le com-
mencement jusqu'à la fin: vivant dans la
conception de ses idées et de ses projets,
vivant dans la méthode suivie, vivant dans
l'action, et sublime, dans le couronnement
de l'œuvre, par sa modération et sa sagesse,
par cette confraternité d'armes qui est le
gage de tous les succès, ce Parti, parmi les
chefs éminents duquel nous avons le bon-
heur de saluer aujourd'hui Son Altesse le
Prince Sabaheddin et le Dr Sabry Bey, en
leur présentant notre tribut d'hommage et
d'admiration.
Oui, ce Parti a été digne de tout éloge,
en accomplissant cette œuvre colossale
dans les conditions où elle a eu lieu; en
effet, quelle transformation magique! où
a-t-on vu, sous quel climat a-t-on remar-
qué, dans quelle histoire a-t-on inscrit
qu'une pareille révolution se soit accom-
plie sans aucune effusion de sang, sans un
tremblement, sans un froncement de sour-
cil? Voilà un peuple qui était plongé, la
veille, dans l'obscurité la plus profonde, qui
se trouve, le matin, inondé par les rayons
éclatants de l'émancipation; qui, le soir,
n'osait respirer de peur de troubler quel-
qu'un ou quelque chose, le matin, les pou-
mons dilatés, à pleine voix, criait Hosana
en l'honneur du soleil levant de la
liberté; qui, le soir, s'entre-déchirait, le
matin, dans une effusion générale, se don-
nait l'accolade sans distinction de race et
de religion, en criant gloire à la Fraternité.
La postérité, quand elle verra cela plus
tard, sera saisie d'admiration et reculera
d'étonnement devant une pareille œuvre
gigantesque, et se fera un devoir d'élever
des statues aux auteurs de cette œuvre;
mais si tous ces auteurs, connus et incon-
nus, n'auront pas leur statue, ils peuvent
tous être assurés que dans le cœur de tout
patriote ottoman se trouve déjà édifié un
temple où leurs noms seront éternellement
encensés par reconnaissance pour leur œu-
vre grandiose. Vive le Parti Réformateur!
Vive la Constitution!
Լէօն Կ. ՊՕԼԻՍ ԿԵՐԹԱՅ
Կովկասի ծանօթ հրապարակագիր
և ազգային պատմիչ Լէօ (Առաքել
Բաբախանեան), որի գրական գոր-
ծունէութեան շնամակը չքեղապէս
տօնուեցաւ այս տարի, վեցետիկ Ս.
Հազար վանքն եկած է այժմ, հոն
գտնուած ձեռագիրներէն նիւթեր
քաղելու նպատակով՝ իր հրատարա-
կելիք ընդարձակ ազգային պատմու-
թեան համար, իմանալով Թիւրքիա
ճանրորդելու ազատութեան աւելի-
ւը, որոշեր է Կ. Պոլիս երթալ և այն-
տեղ թէ՛ պատրիարքարանի դիւանա-
տունէն և թէ՛ այլ յարմար աղբիւր-
ներէ շատ մը նիւթեր քաղել իր գրե-
լիք պատմութեան համար:
ՀԱՅԵՐ ՅԱՄԵՐԻԿԱ
Նիւ Եսթքիկ կը գրեն մեզ օգոստ. 16ին՝
Ընդհանուր առմամբ՝ հայրենիք
վերադառնալու խօսքեր կը լինին ա-
մէն կողմ. Ժողովուրդը անզուսպ ոգե-
ւորութեան մը մէջ է. պոստահայ թեր-
թեր, ինչպէս «Բիւզանդիոն», «Կրե-
ւելք», «Սուրհանդակ», ձեռքէ ձեռք
կը խլուին և անյադօրէն կը կարդաց-
ուին. Հայ գրականութիւնը Պոլսոյ
մէջ այնքան ազատ, այնքան սաւառ-
նաթափ, վերջին ծայր խանդավառ
տեսնելով, «Երթանք, երթանք, վե-
րադառնա՛նք» կը խրատեն իրարու.
սակայն վայրկեան մը վերջ, խոհուն
անհատներ գլխակոր կը մնան Այո՛,
վերադառնանք. լա՛ւ. բայց ի՞նչ երե-
սով. ի՞նչ կը տանինք հետերիս 13
ամեայ մեր գաղթականութեան կեան-
քին փոխարէն. կրթուած. — ամէն
օր արդէն կադ ու կուր պակաս չէ
մեր մէջ. զարգացած. — այն աստի-
ճան որ 32 տարուան փորձառու խմ-
բազիրներ ամենաստոր անուանա-
կուներու կենթարկուին. հարստա-
ցած. — արտասահման հասած օրը

աւելի դրամ ունէր գաղթական հայը
իւր գրպանը. քան թէ հիմա ասկից
մեկնելուն օրը. ուրեմն. ուրեմն պա-
րապ, բոլորովին պարապ կեանք
մ'անցուցեր ենք այս օտարութեան
մէջ, միշտ զգացումներէ առաջնոր.
դուելով և ոչ թէ դատողութիւնով. և
թէ այս անակնկալը կարողանայ զմեզ
սթափեցնել, և հիմակունէ սկսինք
պատրաստուիլ, այս իսկ օրհնութիւն
մ'եղած պիտի լինի մեր հայրենիքին
համար ուր գոնէ փոխուած — դէպի
լաւը — կը վերադառնանք:

Այսօր թեմական հովուի ընտրու-
թիւն էր. չենք գիտեր թէ Սահմա-
նադրութեան ո՞ր յօդուածին համե-
մատ (այսինքն Ամերիկայի հայ եկե-
ղեցւոյ Սահմ.) «ամէն հայ կրցաւ իւր
քուէն տալ», և որ օրէնք է որ — ըստ
Սահմանադրութեան 68րդ. և 69րդ.
յօդուածներուն — «անգամ պէտք է
արձանագրուին և տարեկան տուր
քերնին վճարեն»: Արդէն ի՞նչ կայ
կանոնաւոր մեր հոգաբարձութեան
ձեռնարկած գործերուն մէջ որ ընտ-
րութեան մը կանոնաւորութիւնը
փնտռենք: Քուէից մեծամասնու-
թեամբ ընտրուած է Արթ. Պողոս
Վրդ. Գափթանեան:

Մեր առաջնորդէն տակաւին լուր
չունինք. ո՞ւր հասաւ, ո՞ւր մնաց:

Ամերիկեան քաղաքական պայքարն
սկսած է այս տարի ժամանակէն շատ
առաջ. բաւական արկածից պիտի լի-
նի, որովհետեւ հրապարակ վրայ ե-
ղած կուսակցութիւններուն վրայ նոր
մ'ալ աւելցաւ, այն է Independent
Leagueը, որ ռաժապարակաւ ներքէն
ճղակտոր՝ առանձին գոյութիւն ունե-
ցաւ: Իմէն պարագայի մէջ յաղ-
թութիւնը հանրապետականներուն
է, որովհետեւ անոնց առաջին ընտրե-
լին, William Howard Taft, քաղաքա-
կան գործերու մէջ փորձառու է և կա-
ռավարութիւններու դիրքն ունենա-
սիրած լինելու անբաղդատելի առա-
ւելութիւնն ունի:

ՆԱՄԱԿ ԹԻԻՐԲԻԱՆԸ

Կ. Պօլիս, 14 օգոստ.

(Շար. 4րդ բուհն եւ վերջ)

«Միութիւն և Յառաջդիմութիւն»
գօմիդէին՝ որ կերպով մը Հանրային
Փրկութեան գօմիդէի դերը կը կա-
տարէ, առաջին հոգածութիւններէ
մին եղաւ աւելի մաքրել ելլողը զաւ-
նարիլլան, ծածուկ և անպատասխա-
նատու կառավարութիւն մը կազմող
այդ մարդերի խումբը, որոնց խո-
նարհ ծառայներ դարձած էին մեծ և
պարքոտն ու նախարարները: Սուր
դանի առաջին քարտուղար Թահսին
փաշան, մասնաւոր քարտուղար
և սենեկապետ իզգէդ փաշան և
սենեկապետ Բաղուպ փաշան
եռապետութիւն մը կազմած էին
և սուլդանին մօտակայ ուրիշ մի քանի
մարդերի հետ մէկտեղ իրենք էին
որ իրենց ուզածի պէս կը կառավա-
րէին օսմ. կայսրութիւնը: Աստիք ա-
մէնքն ալ պալատ մտած ատեն 5 փա-
րա չունէին. այժմ միլիոնաւոր ոսկինե-
րի տէր դարձած են. Բաղուպ փա-

շան և իր երեք եղբայրներ 5 միլիոն
օսմ. ոսկիէն (113 միլիոն և 750 հա-
զար ֆրանք) աւելի հարստութիւն
ունին, կըսուի. իզգէդ փաշան 2 մի-
լիոն ոսկիէն աւելի. Եւ պալատական
բոլոր բարձրաստիճան պաշտօնեայնե-
րը, նախարարներ, քաղաքային կամ
զինուորական բարձր պաշտօնատար
ներ, ամենքն ալ միևնոյն տեսակ վար-
մունքով գայթակղեցուցիչ խոշոր հա-
րըստութիւններ դիզած էին. մէկը
չկար ատոնց մէջ որ միլիոն ոսկիէն
պակաս ունենար: Պէտք էր ուրեմն
պալատական այդ աւազակախումբը
ձեռք անցունել, ոչ միայն անոնց զօ-
րութիւնը ջախջախելու, այլ և անոնց
կլլածները փոխել տալու համար:

Բայց այդ պալատականների մէջ
ամենահզօր լինելով ամենէն աւելի
գարշելի դարձած իզգէդ փաշան՝ չըս-
պասեց որ զան զինք ձերբակալել, ա-
ճապարեց խոյս տալ կ. Պօլսէն որով
հետեւ գիտէր որ եթէ Երիտասարդ
Թիւրքերի ձեռքն ինքը, անոնցմէ
բնաւ գլխութիւն յուսալու իրաւունք
չունէր. ա՛յն աստիճան կատաղաբար
հալածած ու նեղը ձգած էր զանոնք:
Անգլիական շոգեհաւաւին ընկերու-
թեան մը գործակառարին հետ բա-
նակցեր է, որ կըսուի թէ 6000 օսմ.
ոսկի ստանալով շոգենաւ մը իզգէդ
փաշայի տրամադրութեան տակ դրեր
է որ գաղտնապէս գնացեր մտեր է հոն
հետեւալ կերպով. իզգէդը Բերինքիքօ
(իշխանի) կողմէն կը գտնուէր ուր հո-
յակապ ամարանոց մ'ունի: Անգլիա-
կան «Մարիան» շոգենաւն եկաւ
Բերինքիքօ ու Պօլսէն կղզեակին մէջ
տեղ կեցաւ. իզգէդ իրեն հետ մէկ-
տեղ առնելով այն երկու հրէուհիներ
որոնք հանրածախթ են հոս և — իր
հարէմէն դուրս — իր երկու նախա-
մեծար սիրուհիներն են, իր շոգենա-
կոյղը նստաւ որպէս թէ սովորականին
համեմատ ծովին վրայ պոյոյտ մ'ընել
կերթար. գնաց Մարիան շոգենաւին
քով և հանդարտօրէն անցաւ հոն:
Անգամ մը որ Մարիան շոգենաւը մը
տած էր, ա՛լ ապահով էր, անգլիա-
կան դրօշակի պաշտպանութեան տակ
կը գտնուէր. իզգէդ փաշան Բերին-
քիքօի ամարանոցէն մեկնելէ առաջ,
չէր մոռցեր նաև իր պարտէզի և բան.
Վարանոցի բոլոր պտուղներն ու կա-
նաչեղէնները կտրել տալով շո-
գենակոյղը փոխադրել տալ որպէսզի
«Մարիան» ի մէջ փառաւորապէս ճա-
շակէ իր սեղանակիցների հետ մէկ
տեղ քէյֆ ընելով:

Իզգէդի փախուստը շուտով իմաց-
ւեցաւ և Օսմ. գօմիդէի կողմէն պատ-
ւիրակութիւն մը Բ. Դուռն երթալով
պահանջեց մեծ եպարքոսէն, որ Սայիդ
փաշան էր այդ ատեն, անմիջապէս
հեռագրով հրաման ղրկել Տարտանէ-
լի իշխանութիւններին որ շոգենաւը
կեցունել տան և իզգէդը պահանջեն:
Արդարեւ Տարտանէլի առջև տեղակաւ
իշխանութիւնները կեցուցին շոգենա-
ւը, բայց «Մարիան» ի հրամատարը
բացարձակապէս մերժեց իր ճան.
բորդը յանձնել: Անգլիական դեր-
հիւպատոսը, որին դիմեցին Տարտա-

նէլի զինուորական իշխանութիւննե-
րը, Կ. Պօլիս իր դեսպանին հետե-
գրեց հրահանգ խնդրելու համար.
Որովհետեւ իզգէդ փաշա իբրեւ ոճրա-
գործ ունէր դատապարտութիւն կրած
չէր, նոյն իսկ այդ նպատակով հարցա-
քննութեան անգամ ենթարկուած
չէր, այդ պիտի պարագայի մը մէջ,
ինչպէս կարելի էր նախատեսել, անգ-
լիական դեսպանը պատասխանեց թէ
չէր կրնար իզգէդը յանձնելու շնորհ
ընել. Եւ հիմա իզգէդ Եւրոպայի մէջ
կեանք կը վարէ այն միլիոններով ո-
րոնք լաւ դրամատոնների մէջ տե-
ղաւորելու կանխահոգութիւնն ունե-
ցած էր:

Կործանուած նախկին վարչութեան
խոշոր գէմքերէ մին ալ, երկրագոր-
ծութեան, հանքերի և անտառների
նախարար Սէլիմ Մէլհամէ փաշան,
նոյնպէս փախուստ տուած է: Արդէն
իսկ ինք փախչելու օրինակ եղած էր
իզգէդ փաշային իտալական դեսպանա-
տան շոգենակոյղը մտած էր, որը դես-
պան իմբէրիալի տի Ֆրանզափիլա-
մարքիզի՝ անոր տրամադրութեան
տակ դնելով առաջնորդած էր Նափի-
կաձիօնէ Ճէնէրալէ իգալիանա ընկե-
րութեան շոգենաւն, որ նաւահան-
գըստին մէջ խարխիւ նետած էր. ի-
տալական դեսպանին և անոր կնոյ
մարքիզուհիին հետ բարեկամական
կապերով կապուած է Մէլհամէ ըն-
տանիքը: Սէլիմ փաշան Սիրիայի կա-
թոլիկ մ'է և իր կինն ալ Ֆրանսուհի
մը: Սէլիմի աղջիկներէ մին ամուսնա-
ցած է իտալացի սպայի մը հետ, Բո-
մէի լոնկէնի, որ օսմ. բանակի ծառա-
յութեան մէջ մտած զորապետ մ'է
և սուլդանի թիկնապահ: Վերջապէս
Սէլիմ, մէկ տարիի չափ առաջ, սուլ-
դանի կողմէն արտասովոր դեսպա-
նութեան պաշտօնով Հոլովմ զրկուած
է ուր վիքթոր Էմմանուէլ Թագաւորի
կողմէն շատ փաղաքշական պատիւնե-
րի արժանացած է: Այս ամէնը բա-
ւական են բացատրելու թէ իմբէրի-
ալի մարքիզն ի՞նչ նկատումներէ
դրդուելով աջակցած է Սէլիմ փաշայի
փախուստին:

Սէլիմ և իզգէդ փաշաներէն զատ,
համիտական ընթերցի գլխաւոր պաշ-
տօնեայններէն ոչ ոք այնքան վարպետ
բրդաւ որ արտասահման փախչելով
ապահովուէր: Սմէնքի ալ ձերբակալ-
ւեցան կամ ձերբակալուելու վրայ են:
Հիմա բանտն են սենեկապետ Թահ-
սին և Բաղուպ փաշաները, ծովային
նախկին նախարար Հասան Բահմի
փաշան, թնդանթարանի նախկին
վերատեսուչ Միշիր Զէքի փաշան,
հանրային շինութիւնների նախարա-
րութեան խորհրդական Նէճիպ Մէլ-
համէ փաշան (Սէլիմ փաշայի եղբայրը)
և այլն: Երկար սինակներ պէտք է
լեցունել բոլոր զօրապետների, վալի-
ների, գայմազամների անունները
տալու համար որոնք պաշտօնանկ ե-
ղած, բանտարկուած կամ արքայազն
են: Նախկին պատերազմական նախա-
րար Բիզա փաշան որ Սիւլէյմանիէի
զօրանոցին մէջ բանտարկուած էր,
երէկ ազատ արձակուեցաւ փրկանք

վճարելով իր տան մէջ ստացազի-
մը գտած էին որով կիմացուէր թէ
110 հազար օսմ. ոսկի պահեստի դը-
րած էր Օսմանեան բանկը. նախկին
սէրասքէրը տեսնելով որ գործը բո-
լորովին գէշի պիտի երթայ իրեն հա-
մար, դառնապէս զղջում յայտնեց իր
գործած բոլոր զեղծումների և շո-
րիքների համար և բարութեան ցոյց
մ'ընելով ուզեց 100.000 ֆրանք
ազգին վերադարձունել: Ճարպիկ
շարժում մ'էր այդ իր կողմէ որով
հետեւ հետեւալ օր ազատ թողուեցաւ
Բայց կըսուի թէ ուրիշ տեղեր ալ
եւրոպական պանքաների մէջ, բաւա-
կան կլորիկ գումարներ պահէր դը-
ռնի, հանգստութեամբ և հաճոյք
ով անցունելու համար իր ապագա
Le Sémaphore de Marseille

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՆԵՐ

ՀԱՅ ԼՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ
ՀԱՐԻԻՐԱՄԵԱՅ (1794-1894)
ՅՈՐԵԼԻՆԻ ՊԱՏԿԵՐԸ

Հայ ազգին մէջ լրագրի սկզբնաւոր-
ութեան դարադարձին առթիւ 1894
թուականին հրատարակուած այս մի-
ջալ դիրքով և լուսատիպ (photo-
type) չքեր պատկերի մեծութիւնն է
50×35 հարիւրորդամէթը և տպու-
ած է 70×45 հարիւրորդամէթը քարտ-
նի (carton) վրայ այլ և այլ բնագրով
Մէլտեղը գրուած է հայ լրագրու-
թեան հիմնադրին, Տ. Յարութիւն
Քէնի. Շմաւոնեանի, պատկերը և բո-
լորովին 1894ին հայերէն լեզուով
հրատարակուող բոլոր լրագրները
պնոնց գրէթէ ամենքի խմբագրապետ-
ների պատկերներով:

Գինն է 4 ֆրանք, ճանապարհա-
ծախքը մէկտեղ հաշուած. իսկ Պարս-
կաստանի համար 2 ֆրանք և 50
սանթիմ:

*

Գրախմբարեւան Հ. Գ. — Պատմու-
թիւն Հայ լրագրութեան իսկզբանե-
մինչև մեր ժամանակը. Հատոր
1794-1860. Մէկ լուսատիպ պատկե-
րով: Գինն է, ճանապարհածախքով
մէկտեղ, 2 ֆր. և 50 սանթիմ:

Վերագրեալ թէ՛ պատկերը և թէ՛
գիրքը կարելի է ստանալ Արմենիա-
լի խմբագրատունէն, արժէքը կանխիկ
ղրկելով:

SETH. J. MESROVP. History of
the Armenians in India (From the
earliest times at the present day).
5 fr. 50

Բալուրաւ. Կիպրոս կղզի (Պ. Ա.
խարհագրական և պատմական տես-
ութիւն: Բ. Հայ գաղթականութիւն).
1 ֆր.

ՏԵՕՐԷՆ—ԻՄԱԳԻՐ

Տ. ՓԱՐՅԱՆԻԱՆԵԱՆ

ՄԱՐՍԵՅԼ

Հայերէն ապագայ Տ. Փարս. 4 ֆր.
Le Gérant: François CARRIÈRE
Marseille. — Imprimerie du Midi